

Nevruz

Nevruz'un Anlamı

Türk dünyasının tamamında ve Türk dünyasına komşu olan coğrafyalarda kutlanan Nevruz, eski takvimlere göre yılın ve baharın ilk günüdür. Yeni takvime göre ise gece ve gündüzün eşit olduğu martın yirmi birine rastlamaktadır.

Coğrafya, tabiat şartları, insan meşguliyetleri takvimlerin oluşmasında birinci derece önemli unsurlardır. Türkler genellikle orta iklim kuşağı veya ılıman iklim kuşağı (30°-60° enlemler arasında) adı verilen bir coğrafyada yaşayan, yirminci yüzyılın başlarına kadar genellikle tarım ve hayvancılıkla

geçinen bir millettir. Takvimleri de bu coğrafya, tabiat şartları ve meşguliyetlerinden doğmuş ve gelişmiştir. Doğal olarak Nevruz, bütün Türk devlet ve topluluklarında bilinmektedir. Bir başka ifade ile Nevruz'u tanımayan, yaşatmayan, uygulaması bulunmayan herhangi bir Türk devleti veya topluluğu yoktur. Bu yönüyle Nevruz; birlik, beraberlik ve barışı ifade etmektedir. Türkiye'de Yılsırtı, Mart Dokuzu, Mart Bozumu, Sultan Nevruz, Gün Dönümü, Yeni Gün, Ölüler Bayramı, Nevruz isimleriyle bilinmektedir.

Diğer Türk devletleri ve topluluklarında durum şöyledir: Altay Türkleri Cılgayak Bayramı; Azerbaycan Novruz, Ergenekon Bayramı, Bozkurt Bayramı, Ölüler Bayramı; Başkurt Türkleri Ekin Bayramı, Doğu Türkistan Yeni Gün, Baş Bahar, Gagavuzlar İlkyaz; Karaçay-Malkar Türkleri Gollü, Gutan, Saban Toy, Tegri Toy; Kazakistan Türkleri Navruz, Nevruz Bayramı, Nevruz Köce, Ulus Günü; Kazan Türkleri ve Karakalpaklar/Terekemeler Ergenekon Bayramı; Kırgızistan Türkleri Noruz; Kumuk Türkleri Yazbaş; Nogay Türkleri Navruz, Saban Toy; Özbekistan

Türkleri Nevroz; Tatarlar Nevruz; Türkmenler Teze Yıl; Uygur Türkleri

Yeni Gün adlarıyla bu güne özel bir önem vermektedirler.

Nevruz diğer isimlerle Yılsırtı, Mart Dokuzu, Mart Bozumu, Sultan Nevruz, Gün Dönümü, Yeni Gün'ün Türk tarihinde ve kültüründe köklü bir geçmişi bulunmaktadır. Türklerin Ergenekon'dan çıkış gününün yirmi bir marta rastladığı kabul edilmektedir. On İki Hayvanlı Türk Takviminde yıl başı da aynı güne rastlamaktadır . Oğuz Kağan'ın bu günü kutsal saydığını ve bayram gibi törenlerle karşıladığı bilinmektedir. Türklerin Nevruz kutlamaları Eski Uygur Dönemi nesimlerine de konu olmuştur. Selçuklu Sultanı Sultan Celaleddin Melikşah, devrin uzay bilimcilerini Selçukluların başkenti İsfahan'da toplamış, kendi adıyla anılan Celali Takvimi'ni yaptırmıştır . Şemsi Takvim adıyla İran ve Afganistan'da kullanılan bu takvime göre yılbaşı yirmi bir marttır. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan, Nevruz gününü yılbaşı kabul etmiş, vergileri buna göre düzenlemiştir. Sultan kelimesinin Nevruzla birlikte kullanılması, padişahların halkla birlikte

Nevruz kutlamalarına katılmasıyla ilgilidir. Ertugrul Gazi Törenleri, II.

Abdülhamid zamanına kadar (eski takvime göre) mart dokuzu yani Nevruz günü yapılmaktaydı.

Bu tarihi derinlik Divan edebiyatında da işlenmiş, şairler tarafından gazel ve kaside tarzında Nevruziyeler yazılmış, devrin hükümdarlarına ve devlet adamlarına sunulmuştur. Halk şairlerinin Nevruz'u anlatan Nevruziyeleri ise konuya halkın bakışını yansıtmaktadır. Bunlar içerisinde halk şairi Zaralı Ozan Ali Nebi (Zara Akören köyü 1725-1810)'nin Nevruz Semahı, Nevruzla ilgili pek çok konuyu 18. yüzyılda gözler önüne sermesi ilgi çekicidir:

Bu gün dağlar yeşillendi

Sultan Nevruz safa geldin

Cümle kuşlar hep dillendi

Sultan Nevruz safa geldin

Bu gün bahar eyyamıdır

Nevruz Türk'ün bayramıdır

Gönüllerin sultanıdır

Sultan Nevruz safa geldin

Allah deyu ten kuşlar

Dua eyler dağlar taşlar

Yeşillendi hep ağaçlar

Sultan Nevruz safa geldin

Geçti şita (kış) döndük yaza

Ali Nebi'm vurur saza

Kızanlar düştü alaza (alev)

Sultan Nevruz safa geldin

21 Mart 1919'da Konya'da Ergenekon Bayramı'nın kutlandığını devrin gazetelerinden öğrenmekteyiz. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Ankara Keçiören'de 21 Mart 1922'de Ergenekon Bayramı ismiyle düzenlenen bir törene katılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan Cumhuriyetleri'nde 21 Mart 1991'den itibaren Nevruz resmi bayram ilan edilmiş ve bayram kutlamaları devlet töreni durumuna getirilmiştir.

Nevruz kutlama ve uygulamaları Türk dünyasında genel olarak ortaklık arz etmektedir. Ateş kültü, su kültü ve atalar kültü temel inanışlardır. Sabahleyin ilk iş olarak ateş yakmak, dışarıda yakılan ateşin üzerinden atlamak gibi uygulamalar ateş kültü ile ilgilidir. Nevruz günü ikinci uygulama olarak çeşmeden su alınıp yola ve eve serpilmesi, geri kalan suyun ev halkınca içilmesi; ırmak, göl ve akarsuların kenarında törenler yapılması, su üzerinden atlanması ise su kültürünü yansıtmaktadır. Atalar kültü

çerçevesinde bu günde eve uğurlu sayılan yaşlı bir kişi davet edilmekte, büyüklere ziyarete gidilmektedir. Mezarlıkta kutlamalar yapıp atalar anılmaktadır.

Birkaç gün önce evlerin temizlenmesi, özel yemeklerin hazırlanması, yeni elbiseler alınması; Nevruz günü törenler çerçevesinde yapılan yarışmalar ve sportif karşılaşmalar, halk oyunları ve geleneksel seyirlik oyunlarının oynanması yine Türk dünyasının ortak uygulamalarıdır.

İranlılar bu günü Saka Türklerinden alırken kendi dillerinden bir kelime olan Nevruz (yenigün) ismiyle adlandırmışlardır. Türk ve İran kültürünün etkileşimi olan yörelerde bu bayramın Türkçe isimleri arka plana itilmiş, Nevruz ismi genelleşmiş ve öne çıkmıştır. Bütün bunlar dikkate alındığında Nevruz'un Türkler tarafından diğer kültürlere geçtiği ortaya çıkmaktadır.

Bu inanış ve uygulamalar binlerce yıl devam etmiştir. Ancak çok çeşitli sebeplerden dolayı 1920- 1980 yılları arasında, halk kültürü araştırmacıları hariç, Türk Dünyasında ve dolayısıyla Türkiye'de pek gündeme taşınmamış; ihmal edilmiştir. Gündeme gelememesi ve ihmal edilmesi sebebiyle aydınlar ilgisiz kalmış, devlet töreni olarak kutlanmamıştır. Bu gelişmeleri fırsat sayan bazı çevreler Nevruz'u olumsuz noktalara çekmeye çalışmışlardır. Fakat Türk halkı bu bayramı gönlünde ve köyünde yaşatmaya devam etmiştir.

Türkiye'de Nevruz'la ilgili en ayrıntılı araştırma, ilk baskısı 1985'te yapılan Prof.Dr. Abdülhaluk M.Çay'ın Türk Ergenekon Bayramı Nevruz adlı eseridir. Diğer Türk Cumhuriyetleri bağımsızlığını ilan ettiği 1991'den beri Türkiye'de Nevruz konusunda bilimsel çalışmalar artmıştır. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi ve Kültür Bakanlığı tarafından Başbakan ve diğer bazı bakanların da katıldığı bilgi şöenleri düzenlenmiş, bildirilerle konu ayrıntılarıyla incelenmiştir. Sunulan bildiriler

ve makaleler kitap ve dergi halinde tüm dünyanın hizmetine sunulmuştur. TRT tarafından her yıl Nevruz ile ilgili programlar düzenlenmekte, diğer Türk Cumhuriyetlerindeki törenler naklen yayımlanmaktadır. Türkiye'nin hemen her ilinde Valiliklerce düzenlenen konferanslarda halk Nevruz konusunda bilgilendirilmektedir. Üniversitelerde paneller yapılmakta, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda günün anlam ve önemini anlatmak için törenler düzenlenmektedir.

Bütün bu çalışmalarla Nevruz (diğer isimleriyle Yılsırtı, Mart Dokuzu, Mart Bozumu, Sultan Nevruz, Gün Dönümü, Yeni Gün); birlik, beraberlik ve bir kültür günü olarak Türk dünyasının hayatında layık olduğu yeri almaya başlamıştır.

Türk Kültüründe Nevruz Bayramı

Milleti millet yapan unsurların başında milli kültür gelmektedir. Milli kültürü oluşturan unsurlar arasında gelenekler, görenekler, inançlar, töreler, törenler, bayramlar vs. önemli bir yere sahiptir. Dini bayramlar yanında milli bayramlar da fertleri ve toplulukları yakınlaştırarak bütünleştiren ortak kültür değerlerindendir. Türk boylarının en köklü milli bayramı Yenigün'dür. Yenigün Bayramı; tarihin karanlık bilinmeyen dönemlerinden beri, Türk boyları ve akraba toplulukları yanında, Türklerle coğrafya yakınlığı olan diğer topluluklarda da kutlanmaktadır. Yüzyıllar boyunca; bu bayram ile ilgili çeşitli söylenceler, inanışlar, gelenekler, törenler oluşturulmuş, geliştirilerek günümüze kadar ulaştırılmıştır.

Türk dünyasının değişik bölgelerinde Yeni gün ile ilgili farklı adlandırmalara rastlamaktayız. Türk kültürünün zenginliğini gösteren bu adlandırmalardan bazılarını alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz: "Baba Marta", "Bahar Bayramı", "Baş-ay", "Baş bahar", "Bozkurt". "Cılgayak/Yılbaşı", "Çağan", "Diriliş", "Ergenekon", "Erkin kün/ Kurtuluş

günü", "Gündönümü", "İlkyaz Bayramı "Kurtuluş", "Mart dokuzu",
"Mereke", "Mesir Bayramı", "Meyram", "Nevruz/ Novruz/ Noy-nuz",
"Sultan Nevruz/ Sultan Navrız/ Sultan Mevriz/ Nevruz-ı Sultani", "Teze il/
yeni yıl", "Ulustın ulu küni/Ulus küni", "Uyanış", "Yaz-başı Bayramı",
"Yengikün", "Yeniden doğuş", "Yenigün", "Yeni hayat". "Yeni yıl",
"Yılbaşı", "Yörük Bayramı", vs.

Yenigün Bayramı; Türk boylarının büyük bölümünde ve akraba topluluklarda değişik adlarla da olsa kutlanan/bilinen, ortak bir kültür zenginliğimizdir. Müslüman-Hıristiyan-Şaman, Alevi-Bektaşî- Sünnî ayırımı yapmadan, bütün Türk boylarında bu bayram ile ilgili inanışlar ve gelenekler yaşaya gelmiştir. Gece ile gündüzün birbirine eşit olduğu her yılın 21 Martında kutlanan bayram, Türk toplulukları arasında dini bayram olmaktan çok, bir tabiat bayramı, bir kurtuluş bayramı olarak kabul edilmektedir

Yenigün'ü Türklerin Milattan yüzlerce yıl önce kutladıkları Çin kaynaklarında yazılıdır. Bu kaynaklarda belirtildiğine göre; Hun Türkleri, 21 Mart'ta türlü yemekler hazırlayarak kıra çıkar, kırlarda şenlikler düzenlemiş (Genç, 1995:15-23). Zaten Yenigün ile ilgili inanışlardan bazıları ateş ve su kültüne dayanmaktadır. "Nevruz ateşi" yakılarak üzerinden atlanır. Aynı gün sabahın erken vakitlerinde suyun üzerinden atlama geleneği de vardır. Çünkü Türk kültüründe "ateş", arıtma/ temizleme, aydınlatma, bolluk-bereket simgesi olarak kabul edilir. "Su" da arıtma/ temizlik, bolluk-bereket, canlılık/ dirilik sembolüdür. İslamiyet'ten önce Yenigün'ün başlangıcı ile ilgili birtakım inanışlar hayat bulmuştu. ' Bunlardan bazıılarını şöyle sıralayabiliriz:

1) Türklerin Ergenekon 'dan çıkış günü 21 Mart gününe rastlamakta olup, Türk boylan bu günü "kurtuluş bayramı" olarak kutlamaktadır.

2) On iki hayvanlı eski Türk takviminde, gece ile gündüzün eşit olduğu 21 Mart günü "yılbaşı" olarak kabul edilmekte, bu günde yeni yıl kutlamaları yapılmaktaydı.

3) Kış mevsiminin sona erip baharın başladığı, tabiatın canlandığı/ dirildiği 21 Mart'ta, Türkler kışlaklardan yaylalara göçmeye başlamakta ve bu günü "Bahar Bayramı" olarak kutlanmaktaydı.

Doğan, zaman ve mekana göre gelişen, gelişirken bazı değişikliklere uğrayan diğer kültür unsurları gibi Yenigün etrafında şekillenen kültür unsurları da doğar, gelişir ve bazı değişikliklere uğrar. Türk boylarının büyük bölümü Müslüman olduktan sonra, yeni din ile ters düşmeyen eski gelenek, görenek, inanç, töre ve törenler İslami unsurlarla birleştirilerek sürdürülmüştür. Eski kültür unsurları yeni dine uygunlaştırılırken Arap ve Fars kültürlerinde yaşayan bazı unsurlar da Türk kültürüne katılmıştır. Yeni gün Bayramı da yeni dine uygunlaştırılmış İslam kaynaklı çeşitli inanışlar bu bayramla ilişkilendirilmiştir. Bu inanışlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1) Tanrı, yeryüzünü 21 Mart'ta yaratmış olup yıldızları burçlarına o gün dağıtmıştır.

2) İnsanlığın atası kabul edilen Hz. Adem' in çamuru 21 Mart'ta karılmıştır.

3) Şeytana uyarak yasak meyve yedikleri için Serendip Adası' na sürülen Hz.Adem ile Cidde'ye sürülen Hz. Havva pişman olunca Tanrı onları affetmiş ve ikisi 21 Mart tarihinde Arafat'ta bulunmuşlardır.

4) Tufandan sonra gönderilen güvercin ağzında bir define dalı ile gemiye dönünce;
baharın geldiğini, toprağın kuruduğunu anlayan Hz. Nuh karaya bu gün ayak basmıştır.

5) Hz. Yunus'un balık tarafından korunduktan sonra karaya çıktığı gündür.

6) Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yusuf'u, bir bezirgan, kuyudan bu gün kurtarmıştır.

7) Hz. Musa, asasıyla Kızıldeniz'i yarararak karşıya bu günde geçmiştir.

8) Hz. Muhammed'e peygamberlik hil'atının giydirildiği gündür.

9) Hz. Ali'nin doğduğu; Hz. Fatma ile evlendiği, halife olduğu gündür.

Yukarıda sıralanan kabul ve inanışlardan anlaşılacağı gibi. Yenigün ile ilgili en eski inançlar din kaynaklı değildir. İslamiyet'in kabulü ile birlikte Yeni gün ile ilgili bazı inançlar da ortaya çıkmıştır. Kazakistan'da tespit ettiğimiz bir efsaneye göre, Korkut Ata'nın da "ulıstın ulu küni" adi verilen Yenigün'de doğduğuna inanılmaktadır.

Bağımsız Türk devletleri ve akraba toplulukları edebiyatlarında Yenigün önemli bir yere sahiptir. Yenigün konusunda yazılmış/söylenmiş şiirler o kadar çoktur ki adeta bir "Yenigün/ Nevruz Edebiyat" oluşmuştur. Bu şiirlere Anadolu ve Osmanlı sahasında "Nevruziye, Bahariye", Azerbaycan'da "Novruziyye, Novruz, Şe'rleri", Kazakistan'da "Novruz Cırlan", Kırgızistan'da "Novruz Jırları", Özbekistan'da "Navröz Koşukları,

Navr zname", Türkmenistan' da "Nevruzname", Doğu Türkistan'da

"Nevruziye Nevruzluk, Nevruz Koşakları' gibi adlar verilmektedir.

Klasik edebiyat ve halk edebiyatı ürünleri arasında Yenigün şiirleri önemli yer tutar. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, divan şairleri arasında, nevruziyeler yazarak Yenigün bayramında devrin yöneticilerine sunma geleneği olduğu bilinmektedir. Fuzuli, Baki, Nefi, Nedim, Yahya Nazim, Nevi, Haleti, Naili-i Kadim...vb. gibi divan şairleri yanında; Kadi Burhanettin, Sultan IV.Murat, Sultan I.Ahmet vb. hükümdarlar; şeyhülislam Yahya Efendi gibi din büyükleri; Kazasker Baki Efendi, Fatih devri vezirlerinden Ahmet Paşa gibi devlet büyüklerinin yazdıkları Yenigün şiirleri günümüzde de okunmaktadır. Alevi Bektaşi çevrelerde gelişen Türk halk edebiyatının önemli temsilcilerinden Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Kerim Dede, Didari, İzmirli Derviş Fahri, Aziz Mahseni, Cafer Handan, Ali Rıza Kadimi, Rami Poyrazoğlu Refet Bey, Yusuf Fahir Ataer Baba, şükrü Metin Baba, Hüseyin Hüsnü Erdikut Baba ... vd. gibi şairlerin

söylediği yazdığı nevruciyeler, Yenigün'ün Dini-tasavvufi Türk edebiyatında da çok önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Azerbaycan da; başlangıçta ekincilik, ürün bolluğu inançlarına bağlanan Yenigün, zamanla astronomi tasavvurlarını aksettiren takvim bayramı/yılbaşına dönüştürmüştürYenigün'den kırk gün önce bayram hazırlıklarına başlanmaktadır. Yenigün Bayramı'nda halk arasında çeşitli oyun ve gösteriler sergilenmektedir. Bunlar arasında "at çapma", "gılınç oynatma", "zorhana", "eylence", "kendirbaz", "sim pehlevanı", "masgara" ve "ferdi tamaşalar" önemli yer tutar (Nebiyev 1990: 5-10). Azerbaycan'da, sozlü kültür ürünleri içinde belirgin bir yeri olan Yenigün, yazılı edebiyatta da en çok işlenen konulardan biridir. Sözgelimi; Kuzey Azerbaycan'da Molla Penah Vagif, Cafer Handan, Göyçeli Aşık Elesker, Nevruz Genceli gibi şairler Yenigün konulu şiirler yazmışlar/ söylemişlerdir. Güney Azerbaycan Türk Edebiyatı'nda Osman Sarıvelli, Mehemed Hüseyin Şehriyar vd. gibi şairlerin yazdığı Yenigün şiirleri önemli bir yere sahiptir.

Mehemmed Hüseyn Şehriyar "Heyder Baba'ya Sa1am", şiirinde Yenigün hatıralarını da anlatmaktadır. Şehriyar, Yenigün'de "novruz gülü, gar çiçeyi" çıktığını, adaklı kızların bey çorabı ördüğünü, bacadan, şal sallama geleneğinin olduğunu, bey şalına bayramlık hediyelerin bağlandığını, yumurtaların boyandığını, yumurta tokuşturma yarışlarının yapıldığını, bu günün bir bayram olarak kutlandığını vs. belirtmektedir (Şehriyar, 1992:9-32).

Şair Devlet Mehmet Azadı, 18. yüzyıl Türkmenistan Türk şairlerinden Mahmut Gayıbı, 18. yüzyıl klasik Türkmen şairlerinden Şeydayı ve Mahtumkulu' nun Yenigün konulu güzel şiirleri vardır. Abay Kunanbayoğlu, Munka Galiy Makatayoğlu gibi Kazak-Türk şairlerinin Yenigün şiirleri Kazakistan'da yaygın olarak bilinmektedir.

Özbekistan' da, 21 Mart günü başlayıp, 'bir hafta boyu süren Nevruz eğlencelerine "Sayil", "Halk Sayili", "Sayil Eğlenceleri" adları

verilmektedir. Nevruzun 2500 yıl önceden beri kutlanmakta olduğu ileri sür÷lmektedir. Nevruz günü toplantılarda ' "şayır"lar, yeni şiirler okurlardı. "Bahşi"ler "Alpamış", "Göroğlu" ve Nevruz hakkında destanlar, koşuklar vb. söylerlerdi. Özbek Türkleri, köklü geçmişı olan Yenigün Bayramı' nda "Nevruz Koşukları' adı verilen türk÷leri de söylemektedir. Bu türk÷lerden bazılarının adını şöyle sıralayabiliriz:

1- Çıldırmanı Çal, 2- Nevruz geldi, yaz oldu, 3- Geldi Nevruz, nevbahar, 4-Köklam geldi..., 5- Nevruz olanlari, 6- Nevruz yöklavleri (evde,mezarda ağlanarak söylenir), 7- Halginçağım halgıncak, 8- Kalıncak..., 9- Lala - lala - lalacan. 10- Hey, lala. 11- Açıldı güli lala, 12- Bahar ayım geldilar, 13- Hey bala, bala, 14- Samal koşuğu, 15- Sumalakcan, sumalak, 16- Nevruz alkışı; 17- Bayçecegim, bayçecek, 18- Yumur yağsin. 19- Suskadin, suvğadin, 20- Kaldırgeç (kuş), 21Kavdırgaç aç aç!. 22- Hey çitti gül. 23- Köşhaydar, 24- Hukuzim.

Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türkleri, Yenigün' de "Nevruziye" veya "Nevruzluk" adını verdikleri şiirler okurlardı. Bu şiirler klasik Çağatay şiiri tesirinde kaleme alınmış olup, edebi zevk, aydınlar ve halk arasında farklılaşmadığı için gerek hece, gerekse aruz ölçüsüyle yazılan şiirler, Uygur Türkleri arasında Yenigün bayramlarında okunmaya günümüzde de devam etmektedir. Uygur Türkleri arasında "Nevruz koşakları" adıyla bilinen bir müstakil şiir türünün mevcut olduğu; gerek hece vezniyle mani tipinde, gerekse aruz vezni ile gazel tarzında yazılan Yenigün şiirlerinin belli bir ezgi ile okunanlarına "beyit" adı verildiği de bilinmektedir. Şair Lütü "Gül ve Nevruz Destanı" Şatur Binni Akhun "Nevruzname" adlı divan yazmıştır. Kaşgar Opal'da bulunan Kaşgarlı Mahmut'un Türbesi civarında ki "Nevruz Bulak"da yapılan şiir ve nazım festivali ve şiirlerden yapılan "tumarça asmak adetleri" günümüzde de devam etmektedir.

Yenigün motifinin işlendiği zengin örneklere klasik edebiyatta daha çok rastlamaktayız. Dr.Müjgan Cunbur "Yenigün/Nevruz" motifinin klasik

şiiirrimizde işleniş özelliklerini altı madde halinde sunarak örnekler vermiştir (Cunbur, 1995:41-50). Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1) Nevruz'un gelişi, baharın başlangıcı sayılmış, bütün cihanın tazelenip yeşilliklerle süslenişi, çiçeklerle bezenişi, adeta yeniden dirilişi olarak kabul edilmiştir.

2) Nevruz motifi klasik edebiyatımızda çoğunlukla teşbih ve mecaz unsuru olarak kullanılmıştır.

3) Divan şairlerimiz Nevruz'u bir sultan olarak değerlendirip adalet sahibi, itidal sahibi sultan diye anarlar.

4) Nevruz'un Kadir ve Berat geceleri karşıtı mübarek bir gün sayılması. Divan şairleri Nevruz'u pek çok kereler Kadir ve Berat geceleri gibi mübarek gecelerin karşıtı kutlu bir gün olarak değerlendirirler, aynı zamanda gece ve gündüz arasında tezat sanatı da yaparlar.

5) Klasik şiiirrimizde pek çok yerde Nevruz eski musikimizdeki bir makam adı olarak ve bazan da iki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

6) Nevruz, klasik şiirimizde bayram olarak "lyd-ı Nevruz" veya "Nevruz-ı Iyd" tamlamalarıyla anılıp, kutlanmıştır.

Kazakistan Türkleri Yenigün'ü "altı ay kışın bittiği ve "altı ay yaz'ın başladığı gün olarak kabul etmekte, yılbaşı olarak kutlamaktadırlar. Çünkü Kazak Türkleri'ne göre "altı ay kış", "altı ay yaz" vardır. "Altı ay kış" gece, soğuk, karanlık demek, olup "altı ay yaz" da gün/güneş, aydınlık, sıcaklık anlamlarına gelmektedir. Yenigün'ü yılbaşı ve "ulusun ulu günü" olarak kabul eden Kazak Türkleri arasında Yenigün konulu birçok mit ve efsane anlatılmakta, bu anlatıların köklerinin Sak ve Hunlar zamanına kadar uzandığı söylenmektedir. Kazakistan' da, konar-göçer Türkler eskiden Güneş ile Ay'ı bir kadın ve erkek olarak düşünürlerdi. Ana olarak kabul edilen Güneş; yeryüzüne sıcak ve iyiliği getiren, dirliğin simgesi olarak düşünüldüğü için; Kazak-Türk kadınları Yenigün' de, güneşin doğuşunu bekler; güneş doğar doğmaz eğilip güneşe selam verir, kaynaklara (pınarlara) yağ döküp, yeni dikilen ağaçlara ak boya sürerlerdi (Ibrayev,

1996:189-190). Bu inanışla Gaziantep'te tespit edilen bir inanış arasında benzerlik olduğunu düşünüyoruz. Çünkü; Gaziantep'te "Suttan Nevruz", 21 Mart'ı 22 Mart'a bağlayan gece ayaklarındaki halhalleri cıngıldatarak ve gergefini işleyerek batıdan doğuya göç eden güzel bir kız olarak tasavvur edilmektedir (Alpaslan, 1956: 1392). Görüldüğü gibi Gaziantep'te "Nevruz" güzel bir kız gibi düşünülmekte, Kazakistan' da da kadın olarak düşünülen güneşinin doğusu Yenigün sabahı heyecanla beklenmekte ve selamlanmaktadır.

Kazak Türkleri, gündönümü/ yılbaşı bayramında at veya öküz kurban ederler. Kesilen at veya öküzün baş parçasını yedikten sonra, aksakallar Yenigün duasını (Nevruz batasını) okurlar. Anadolu Türkleri'nde 6 Mayıs'ta görülen Hızır-İlyas kültüne Kazak Türkleri'nde Yenigün bayramında rastlanır. Kızır-ata Yenigün'de üç gün boyunca gezer; kamasını kaldırıncaya kadar yerdeki karlar eriyip, toprak yeşermeye başlarmış. Azerbaycan' da da Yenigün' den üç gün önce "Hıdır Nebi" merasimleri yapılması ilgi çekicidir.

Kırgız Türkleri arasında Yenigün ile ilgili şöyle bir rivayet anlatılmaktadır: "İshak babamızın oğlu Türk babamız büyüdüğünde Calalayın diye birinin Nevruz adlı kızıyla evlenmiş. Bu ikisinin toyu Mart ayında, yer yeşillenmeye başladığında olmuştur. Bugün 24 Mart'a denk geliyor. Türk babamızla Nur-nevruz annemizin miras bıraktığı bu toy günü annemiz Nurnevruz'un hatırasına 'Nevruz' bayramı olarak kutlanmaktadır."

Türkmenistan' da Yenigün' de doğanlara Nevruz, Nevgül, Tazegül..., gibi adlar verilir (Aşırov, 1996:110). Türkmenistan Türkleri, "doksan dolup, yere yılı girende" (Üç aylık, yani doksan günlük kış mevsimi sona erdiğinde), sıcaklığın toprağa girerek tohumların dirilmesine sebep olduğunu düşündükleri bu günü "diriliş günü" olarak kabul etmektedirler (Nurmemmet, 1996: 77). 922 yılında, Türkmen konar-göçerler ile ilgili bilgiler veren İbn Fadlan, Türkmenlerin hayat şartları, sosyal gelişme

düzeyleri ve bayramlarından bahsederken Yenigün' den de söz etmektedir
(Annakılıçev,1996:102103).

Yenigün'ü ilkbahar bayramı olarak kutlayan Dağıstan Türkleri,
baharın gelişiyle birlikte evlerin çatılarında, damlarında "iyilik, bolluk,
bereketin olması" dileklerinin işlendiği şarkılar / şiirler söyler. Kumuk
Türkleri'ne mensup medrese öğrencilerinin eskiden Dağıstan'da avluları
dolaşarak methiye şeklindeki şiirler/şarkılar söyledikleri de bilinmektedir
(Muratçayeva, 1996: 277-279.).

Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yenigün konusunda yüzlerce kitap
yazıldı/yazılacak. Bütün bunlardan bir kere daha anlıyoruz ki, Yenigün
bütün Türk Dünyası'nda çok eskilerden beri kutlanan köklü bir bayramdır;
Türk boylarını birbirine yaklaştıran, ortak kültürümüzü oluşturan önemli
unsurlardan biridir.

Nevruz'un Tarihi Kaynakları

En eski Türk bayramı olan Nevruz, Türkler aracılığıyla Avrasya'ya yayılmıştır. Eski Doğu geleneklerinin devamı olarak yaşamıştır. Çin kaynaklarına dayanarak Hunların milattan yüzlerce yıl önceleri 21 Mart'ta hazır yemeklerle kıra çıktıklarını, bahar şenlikleri yaptıklarını, bugün Nevruz kutlamalarındaki geleneklerin o zamanda da yer aldığını biliyoruz. Aynı gelenekler, Hunlardan sonra Uygurlarda da görülmüş ve bugüne kadar uzanmıştır. Çağdaş Uygur resminde Uygurların Nevruz kutlamalarını temsil eden tablolar yapılmıştır. Nevruz'u İran geleneğine bağlayan Firdevsi'nin Şehnamesi ve diğer kaynaklar yanıltıcıdır. Çünkü Nevruz hakkındaki bilgiler orada XI. yüzyıldan itibaren görülür. Milâttan önceki yıllarda Nevruz hakkında İran metinlerinde herhangi bir iz ve kayıt yoktur. Ancak Hunlarda bu kayıtlar mevcuttur.

Nizamü'l-Mülk de XI. yüzyıl yazarı olarak Siyasetnâme adlı eserinde bu bayramdan söz eder. Bu bayramın aynı zamanda yılbaşı olduğunu belirterek Nevruz geleneklerini anlatır. Aynı zamanın yazarlarından Kaşgarlı Mahmut da Divân-ı Lügati't-Türk'te Türklerde yıl başlangıcının Nevruz olduğunu ifade eder. Ayrıca, 12 Hayvanlı Türk Takvimi'nin başlangıcının da 21 Mart olduğu bilinmektedir. Selçuklularda Nevruz bayramı eğlencelerinin kutlandığı, şenlikler yapıldığı, özel yemekler pişirildiği, özel hediyeler alınıp verildiği de bilinmektedir. Selçuklularda yılbaşı, güneşin koç burcuna girdiği gün olan Nevruz günü olarak kabul edilmiştir. Osmanlı devrinde de Nevruz, çok canlı biçimde kutlanmaktaydı. Osmanlı ailesini çıkarmış olan Kayı Boyu'na mensup Karakeçililerin, Karakeçili aşireti mensuplarının 21 Mart tarihinde Ertuğrul Gazi'nin türbesi etrafında toplanarak burada bayram yaptıklarını biliyoruz. Bu bayramın bir diğer adı da "Yörük Bayramı"dır. Osmanlı Devrinde 21 mart günü özellikle padişahın yani sultanın nevruz tebriklerini kabul ettiği, halkın Nevruz'unu kutladığı, Nevruz şenliklerinde bulunduğu gün olmak hasebiyle, 21 Mart tarihinin Nevruz-ı Sultanî, yani

sultana mahsus, sultan tarafından veya sultanın katılmasıyla kutlanan Nevruz günü olmak bakımından böyle bir isim aldığı söylenilebilir.

Osmanlı devrinde kutlanan Nevruz kutlamaları Cumhuriyetin ilk yıllarında da resmî olarak devam etmiştir. Bu konuda Prof. Dr. Reşat Genç şu bilgileri veriyor: "Geri planlarda bırakılmış ve unutulmaya yüz tutmuş olan Türk insanına kendi kültür kimliğini, kişiliğini, benliğini, hüviyetini kazandırmak hareketi Atatürk'ün başlattığı bir hareketti. Bu ne ile mümkün olurdu? İşte bu, öze dönmekle, kendi kültürel değerlerimize, örfümüze, âdetimize, geleneğimize dönmekle mümkün olurdu. Bu yüzden Atatürk diyor ki "Bilelim ki, kendi benliğine sahip olamayan milletler başka milletlerin şikârıdır", yani yaşayamaz. O yüzden, yine, Atatürk der ki, "Gençlerimize, çocuklarımıza görecekları eğitimin hududu ne olursa olsun en evvel ve herşeyden evvel kendi geleneklerine, millî ananelerine ve Türkiye'nin bağımsızlığına düşman olan unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir." Millî hareketin özü bu. Diğer taraftan kendi kimliği, kişiliği,

millî benliğı kazandırılmış olan millete çağdaş olma yolunu açıklamak da Atatürk hareketinin temellerindendir.

İşte bu öze dönme, kendi tarihine, kültürüne dönme hadisesi millîciliğın özü idi. Bu yüksek idrakinin icabı olarak, O'nun milli kültür unsurlarının her biri üzerinde, en küçük ayrıntısına kadar çok büyük bir dikkatle durduğunu biliyoruz. Nitekim, Nevruz ile ilgili hassasiyeti bunun bir göstergesi olmuştur. Bilindiğı gibi Atatürk 22 Mart 1922 tarihinde Ankara'nın Keçiören semtinde Nevruz şenlikleri düzenletmiş ve kendisi de bu şenliklerde hazır bulunmuştur.

Netice itibariyle görölmektedir ki, kaynağı neresi olursa olsun M.Ö. 3. Yüzyıldan, Mete Han zamanından beri Türklerde var olan bir bayram, bir bahar bayramı geleneğidir. Özellikle 1200 yıldır öbür Türk gruplarının hemen hiç birisi ile ilgisi kalmamış olan Saha yani Yakut Türklerinde Nevruz geleneklerinin izlerinin kuvvetli bir şekilde bugün de var oluşu

dikkate değer. Doğrusu, eğer Nevruz batı kaynaklı bir gelenek idiyse, bu, Nevruz bayramının Sahalara kadar nasıl gittiğini ve 1200 yıldır, diğer Türk boylarıyla ilgisi olmayan bu Sahalara nasıl etki ettiğini de tarihî olarak, kaynaklara müracaat ederek açıklamak gerekir. Değilse şimdi kaynak Hunlar olarak veya daha eski bir tarihte Türkler olarak ağır basar görülmektedir. Ama neticesi itibariyle bugün Afganistan'da da yaşatılmaktadır, İran'da da yaşatılmaktadır, Irak'ta, Suriye'de en azından belli kesimlerde ve bütün diğer Türk dünyasında; Çin Seddi'nden Adriyatik'e kadar, Hindistan'dan, Afganistan'dan, Yakutistan'a, Çuvaşistan'a, Tataristan'a, Moldova'ya, Macaristan'a ve Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada bugün canlı bir şekilde yaşamakta ve yaşatılmaktadır.

Nevruz Kutlamaları İle İlgili Adetler

Çeşitli adlarla ve yaygın olarak Nevruz adıyla kutlanan bu bahar bayramıyla ilgili olarak Türk topluluklarında çeşitli gelenekler meydana gelmiştir. Orta Asya'dan, Balkan Türkleri'ne ve hatta Amerika'daki Kızılderililerin yaşatılan âdetlerinde bu gelenekleri ve törenleri tespit edebiliyoruz.

K. K. Yudahin'in eserinden Kırgız Türkleri'nde Nevruz gününün, Mart ayında olduğu ve yeni yılın ilk günü anlamına geldiği ifade edilir. Bu günde "Nouruz Köcö " denilen özel bir yemek yaparlar. "Köcö", darı yarması veya bulgur konulmak suretiyle yapılan bir nevi tirittir.

Kazak Türkleri de Kırgız Türkleri'nin yaptığı aşı pişirirler. Ayrıca Nevruz törenlerinde mevlit okuturlar. O günü evler baştanbaşa temizlenir, yeni elbiseler giyilir. Nevruz törenleri sırasında ev duvarlarına veya çeşitli eşyaların üzerine kil kaplar atılarak parçalanır. Ateş üzerinden atlanır. Çadırlar kurulup sofralar açılır.

Özbekistan'ın Semerkant, Buhara, Andican taraflarında, Nevruz günü başlayan törenler bir hafta kadar devam eder. Halk bu törenlerde çadır çadır gezerek birbirlerinin bayramını kutlar. Bu ziyaretlerde ikram edilen yemek "aş" adı verilen pilavdır. Köpkarı, güreş, at yarışları, horoz dövüşleri gibi gösteriler düzenlenir.

Tacikistan'da Nevruz Mart ayının başından, 21 Mart gününe kadar baharın gelişini ve tabiatın canlanmasını karşılamak amacıyla kutlanır. Nevruzda yenilen "Ş" harfi ile başlayan 7 yiyecekten süt; temizliği, tatlı; yaşama sevincini, şeker; serinlik ve dinlenmeyi, mum; ateşe tapınmayı, tarak; kadının güzelliğini temsil eder. İslâmeyetten sonra İslâmî geleneklere göre "Ş" ile başlayan 7 nesne bunların yerini almıştır.

Afganistan'da Nevruz, Türkler arasında doğum günü olarak kutlanır. Bugün herkes en yeni elbiselerini giyerler. Kabir ve akraba ziyaretleri

yapılır, güreş tutulur ve oğlak oyunu oynanır. İnsanlar arasındaki dargınlıkların kaldırılmasına çalışılır. Yeni yıla nasıl başlanırsa, yılın öyle geçeceğine inanılır.

Türkmenistan'da Nevruz bayramında halk gününü ülkemizdeki dini bayramlara benzer bir şekilde geçinmekte, karşılıklı ev ziyaretleri yapılmakta, tebrik mesajları gönderilmektedir. Nevruz kutlamaları basın yayın organlarında geniş bir şekilde yer almaktadır.

Azerbaycan'da her yıl Mart'ın 21/23'nde, Nevruz bayramı büyük törenlerle kutlanır. Mezarlık ziyareti yapılır. Bu ziyaretlerde hazırlanan helva pilav ve diğer yiyecekler fakirlere dağıtılır. "Gapı Pusma", "Suya Yüzük Atma", "Su Başı", "Baca Baca" adetlerinde uzun yılların gelenekleri çeşitli motif ve oyunlarla sürdürülür. Semeni gğertilir. Yani tohum imlendirilir.

Nevruz; Karakalpaklar'da Nevruz, Kırım Türkleri'nde Navrez, gündönümü; Batı Trakya Türkleri'nde Mevris, Makedonya ve Kosova Türkleri'nde Sultanı Navrız, Gagauzlarda İlkyaz bayramı adıyla yukarıda bahsettiğimiz ortak coşku ve geleneklerle kutlanmaktadır.

Çok geniş coğrafyaya yayılmış olan topluluklarda Nevruz törenlerinde genellikle şu oyunların değişmeden devam ettiği gözlenir: Gkbri Oyunu. Türkistan'da oynanan milli oyunların başında yer alır. Bu oyuna "gkbri, kpkri, oğlak/ulak, buzkaşi, kkpar, kkbar" gibi isimler de verilir. At yarışları, cirit oyunu, kılıç sallama, yamba kapma, güreş, at üzerinde gç gösterisi, sinsin oyunu, huntu oyunu. Bu oyunlar genellikle spora dayalıdır.

Oyunların bir kısmı ise seyirliktir. Bunları halk tiyatrosu veya Orta oyunu şeklinde değerlendirebiliriz: Koskosa oyunu; deve oyunu; ekende yoh, biçende yoh, yeyende ortag gardaş oyunu; kış bovay; yolbars; argımak.

Nevruz bayramında mahalli eğlencelere de yer verilir. Gençler aralarında mani ve şiir söyleyerek yarışırır. Bunlardan bazıları:Halay oyunu, Yaşıl yarpag, Gızılgül, Hahışta, Benövşe, Bahtıyar ve atışmalardır.

Anadolu sahasında da oynanan bu oyunların yanısıra 21 Mart'ta büyük bir coşkuyla kutlamalar yapılmaktadır. Geçmişte o güne has olarak macunlar, şerbetler, hediyeler hazırlanarak devlet erkanı büyükten küçüğe, bunları birbirlerine takdim ederlerdi. Bu adetler günümüzde Mesir Macunu Şenlikleri adı altında hâlâ devam etmektedir. Anadolu'da Yörük Bayramı günümüzde de kutlanarak bu adeti yaşatmaktadırlar.

Anadolu'da "Sultanı Nevruz", "Nevruz Sultan", "Mart Dokuzu" ve "Mart Bozumu" gibi adlarla bilinen nevruz, gelenekleriyle bütün Türk toplumu içerisinde yaşamaya devam etmektedir.

Tahtacı Türkmenleri'nde; Nevruz Bayramı eski Mart'ın dokuzudur ve Sultan Nevruz olarak adlandırılır. Nevruz, Tahtacı Türkmenleri'nin yaylaya çıkışında; 22-23 Mart tarihlerinde kutlanmaktadır. Tahtacı Türkmenleri'nde Nevruz; ölülerin yedirilip içirildiği gün olarak kabul edilir. Burada eski Türk inanç sisteminin atalar kültürü kendini gösterir.

22 Mart Nevruz'dan bir gün önceyi karşılamaktadır. Bu gün Nevruz hazırlıkları yapılır. Çamaşırlar yıkanır, yemekler hazırlanır Nevruz günü yenilen yemekler arasında ıspanaklı börek, soğan kabuğu ile boyanmış yumurtalar, yufka, sarı burma, şeker, leblebi, lokum sayılabilir. 23 Mart günü öğleden sonra kadınlar geniş bir tabağa çerezler koyarak "hak üleştirir"ler. Yiyecekler dağıtılarak "ölünün ruhuna değsin" dileğinde bulunurlar. Bu bayramda herkes güler yüzlüdür. Suçlar bağışlanır. Bayrama katılmak zorunludur. Katılmayanlar köy halkınca dışlanır.

Yörükler arasında; Nevruz ile birlikte, kışın bittiği ve bahar mevsiminin başladığı kabul edilir. Köy ve yaylalarda 22 Mart'ta, şehirlerde ise Nevruz günü pazara rastlamazsa, bu tarihi takip eden Pazar günü kutlanır. Köy halkı 22 Mart sabahı yaylalara doğru yola çıkarlar. Daha önceden "davar evleri"ne yerleşmiş olanlar köylerden gelen akraba ve komşularına ev sahipliği ederler. Köylerden gelen grupla, yayladakiler karşılaştıklarında bir el silah atarak "Nevruzunuz kutlu, dölünüz hayır ve bereketli olsun" şeklinde selamlaşırlar. Gelen misafirler çadırlara yerleşir, kendilerine ikramlarda bulunulur. Sürü sahipleri tarafından kesilen kurbanlar birlikte yenilir. Sünni olan yörüklerde imamlar tarafından yapılan dualara halk katılır ve şükrederler. Gençler tarafından eğlenceler düzenlenir, yemekler yenir, şarkı ve türküler söylenir, oyunlar oynanır. Eğlenceler geç saatlere kadar devam eder.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerimizden Gaziantep ve çevresinde 22 mart gününe "Sultan Nevruz" adı verilir. Diyarbakır'da; Nevruz günü halk,

eğlence ve mesire yerlerine giderek Nevruz'u kutlarlar. Kars ve çevresinde; bu tarihte kapı dinleme, baca baca adetleri görülür. Evde bulundurulan çeşitli meyvelerden baca baca gezenlere verilir.

Tunceli ve çevresinde; bu gün erkekler alınlarına kara sürerek su kaynaklarına giderler. Bu karaları orada temizleyerek dua ve niyazda bulunurlar. Özellikle Orta Anadolu'da Nevruz, "Mart Dokuzu" olarak bilinir. Diğer bölgelerdekine benzer kutlama adetleri yapılır. Nevruzla ilgili Anadolu'da görülen diğer gelenekler arasında, ağacın güneşten etkilenmemesi için ağaca bez bağlanarak yapılan "Mart ipliği" adeti ve özellikle Giresun'da "Mart Bozumu" adeti önem taşır.

Tekirdağ'da Nevruz soğukların sonu, baharın başlangıcı olarak kabul edilir ve "Nevruz Şenlikleri" adıyla kutlanır. İzmir, Uşak, Sivas ve Şebinkarahisar'da hemen hemen aynı geleneklerin devam ettiği görülür. Bilindiği üzere eski takvim Mart ayından başlardı. Mart ayının ilk on iki

günü ayrı ayrı ayları temsil etmek suretiyle, o yıl içinde neler olacağı ilk on iki günden tespit olunurdu. O gün yedi çift, bir tek baş harfi "S" ile başlayan yiyeceklerden yenilmesi adettendir.

Altay Türkleri arasında 21 Mart'a tekabül eden günde kutlanan "Cılgayak" bayramı vardır. Bu bayram da Nevruz gibi baharın gelişi, tabiatın canlanması ve yeni bir yıla giriş bayramı olarak kutlanır. Bu bayramın hazırlıkları yaz mevsiminde başlar. Bir önceki yıldan toplanarak saklanmış yılın ilk çıkan bitkileri olan kandıklar ve onların sargay adı verilen kökleri çıkarılarak bunlardan çeşitli yiyecekler hazırlanır. Ayrıca bu bayram için bal katılmış yoğurt, dondurulmuş ve kurutulmuş et, koyun ve mal tırnaklarından yemekler yapılır. Dört tahıl hazırlanır. Güneş bayramının kutlandığı kır başına vurmaya başladığı zaman dört tahılın üzerine arçın bırakılır. Ateşle bu arçınlar alaslanır. Büyükler çocuklar gibi oyunlar oynar. Akşama doğru köye dönülürken hep bir ağızdan şarkılar söylenir.

Nevruz'un bir bahar bayramı olduğu ortaya koyan delillerden birisi de Saha Türkleri arasında yaşatılan Isıah Bayramı'dır. Bu bayram hakkında ilk bilgileri veren Dr. Yakup Delimeroğlu şunları söylemektedir:" Göktanrı dini geleneklerinin hâkim olduğu Saha Türklerinde Isıakh bayramı, ilkbaharın gelmesi ve yılın bereketli geçmesi için Tanrı'ya bir şükür bayramıdır. Saha Türkologları ve halkı Isıakh bayramının Türkistan kökenli olduğunu bilmektedirler.

21-22 Haziran tarihleri de Nevruz'da olduğu gibi güneş sisteminin ayrıcalıklı bir dönemidir; çünkü bugün yılın en uzun günüdür. Diğer yandan Saha Türkleri'nin yaşadığı Sibiry'a da bahar yeni hissedilmeye başlanır.

Isıah bayramında törenlere, Akşaman'ın dualar ve kımızla tören alanını temizlemesiyle başlanır. Tren alanına yarım ay şeklinde genç ak ağaçlar dikilir. Alana ateş yakılır ve bu ateş törenler bitene kadar söndürülmez. Akşaman'ın yere kımız serpmesi, duaları ve dualarla yakılan

ateşle geçmiş yılın kötülüklerinin kovulduğuna, yeni başlayan güzel günlere zarar vermelerinin önlenmiş olduğuna inanılır. Ak ağaçlara başta genç kızlar ve genç erkekler olmak üzere halk yeni yılda olmasını istedikleri dileklerini tutarak bez parçası bağlarlar. Bu inanış ve âdet dünyanın hemen her yerinde bütün Türk halklarında hâlâ yaşamaktadır.

Isiah bayramı hakkında ilk belgelere Hollandalı gezgin İdesa'nın notlarında rastlanmaktadır. İdesa 17. Yüzyılda Sibirya'dan Çin'e yaptığı seyahatte Isiah bayramının Sahaların tek bayramı olduğunu yazar. Saha halkının İlkbaharın gelişini büyük bir coşkuyla kutladıklarından, ateş yakma ve ateşin törenler son bulana kadar söndürülmesi, bol miktarda kımız yapılması, yerlere kımız serpilerek "temizlenmesi" ve misafirlerin bu içki ile ağırlanmaları adetlerinden bahseder.

Bugün de yaşayan bu geleneklerle Isiah, takvimî bir bayram olarak Saha halkının örf, adet ve tarım faaliyetleriyle kopmaz bir hal almıştır.

Sahalar bu bayramı 2122 Haziran günlerinde yılbaşı olarak kutlamaktadırlar.

Onlar bu bayramı yenilenme, tabiat ve insan doğasının kaynaşması, iyilik, temizlik ve aydınlığın başlangıcı ve geleceğe umutla bağlanmanın günü olarak kutlamaktadırlar.

Uzun süren bir kışın ardından Saha halkı bir araya gelip eğlenir; eğlencelerde kımız içilmesi, bayram yerinde pişirilen şiş kebapların yenmesi, milli oyunların oynanması, güreş, at yarışları, Olonhosut yarışları ve vazgeçilmez olarak Osuohay dansı yapılmaktadır. Olonhosut yarışları kaya parçalarını kaldırarak omuzdan arkaya atarak yapılan güce dayalı bir Sibiryա sporudur. Sibiryա'da yaşayan Hakaslar ve diğer Türk halklarında da aynı spor yaygındır. Osuohay ise Isıakh törenlerinin vazgeçilmez kısmını oluşturmaktadır. Kımızlar içilip bazı yarışmalar, eğlenceler yapıldıktan sonra Anadolu halaylarında da bulunan, ellerin parmakların birebir kilitlenmesiyle yanyana dizilen insanlar Isıakh ateşinin etrafında dans veya halay çekmeye başlarlar. Bazı destanlarda bu halayın 9 gün sürdüğü yazılmaktadır." Bugün

de büyük coşkuyla kutlanan İslah bayramı 1991 yılında Saha Cumhuriyeti kurulduktan sonra diğer Türk Cumhuriyetlerinde olduğu gibi resmi tatil olarak ilan edilmiştir.

Son yıllarda Amerika'daki yerli Kızılderili Kabileleri'nin "soy kütüğü" ile ilgili çalışmalar Türk kültürünün yayıldığı sahalar hakkında bize ilgi çekici bilgiler vermektedir. Bu konuyla ilgili olarak Dr. Ahmet Ali Arslan şu bilgileri veriyor: "Son yıllarda bağımsız araştırmacı uzmanların, Sibiry ve Alaska'da ve Alaska'nın daha güneyinde bulunan insan kemikleri ve toprağa yayılmış insan yağı kalıntıları üzerinde yaptıkları "gen" araştırmaları Amerika ve Asya kıtalarında vakti ile yaşamış bu insanların birbirleri ile yakın akraba olduklarını tespit etmesine rağmen, Amerika'ya Avrupa üzerinden gelenler bu gerçeklere sırt çevirmektedirler. Amerika yerli Kızılderili kabileleri ile Sibiry Saka, Altay, Hakas, Telvit ve Tuva bölgelerinde yaşayan eski Türk âdetlerinin ve mevsimlik dinî merasimlerin birbirine benzemesi ve paralellikler göstermesi oldukça ilgi çekicidir.

Amerika'nın toprakla ve ziraatla uğraşan Kızılderili kabileleri arasında dinî ağırlıklı merasimlerle kutlanan mevsimlik bayramların başında Mart ayında "Yeni Yılın Başı" için yapılan kutlama törenleri ve şenlikleri gelir. Kaliforniya Eyaletinde geçimini topraktan temin eden yerleşik, şehirli Kızılderili kabileleri, göçebe bir hayat sürerek, yazın serin dağ yamaçlarına ve kışın ise daha ılık ve mülayim bölgelere göç eden ve geçimini avcılıkla temin eden Kızılderili kabilelerine kıyasla "Yeni Yılın Başı" kutlamalarına daha büyük bir bağlılık göstermektedirler. Bu kutlamalar, "Eski yıldan yeni yıla geçişi, ölümden sıyrılıp yeniden dirilişi, kısırlıktan kurtulup yeniden üremeye dönüşü kutlamak maksadıyla" yapılmaktadır.

Kaliforniya ve etrafındaki topraklarda dağınık olarak yaşayan Amerika yerli Kızılderili kabilelerinden Yurok, Karuk, Hupa, Yuki, Pomo, Modoc ve Maidu kabileleri yeni yılın başlangıcı olarak kabul edilen "Mart" ayında, bahar bayramını, tabiatın yeniden canlanması ve uyanmasına bağlı

olarak "Yeniden Doğuş"un bir sembolü olarak kutluyorlar. Bununla ilgili dinî merasimlere diğer Kızılderili kabilelerinde olduğu gibi, yine kabilenin şamanı öncülük etmekte ve yönetmektedir.

Yeni yılın başlangıcı olan Mart'ta kutlanan "Diriliş" kutlamaları ile ilgili Kızılderililerin yaptığı merasimlerde kabilenin yaşadığı köy veya kampın tam orta yerine uzun ve düzgün bir "direk" dikilir. New Mexico, Arizona ve Kaliforniya eyaletlerinde yaşayan Kızılderili kabileleri köyün orta yerine dikilen bu "direğin" kâinatın "ekseni" olduğuna ve dünyayı yaratan "Bir"i temsil ettiğine inanırlar. Bu inanç yerleşik ve şehirli manasına gelen "pueblo" yerli Kızılderili kabileleri arasında da aynı şekilde yaygındır.

Kızılderililerin yaptığı merasim ve kutlamaların en ilginç yanlarından birisi, kabilenin şamanı'nın "Gök Tanrı" olarak kabul edilen "Ulu Ruh"a daha çok yaklaşmak ve kabilesi için O'nun yardımını ve rahmetini talep etmek maksadıyla, bu düzgün "direğe" tırmanmasıdır. Dinî maksatlı bu

merasimi yöneten Şaman'ın bu direğe tırmanması, mensubu olduğu kabilesini kötü ruhlardan ve onların sebep olabileceği hastalıklardan koruması, yeni yılda kabilesine bol mahsul bahsetmesi konularında görüşme talep etmek maksadıyla "Gök Tanrı"ya daha yakın olma amacı taşır. Direğe tırmanma merasimi Kaliforniya eyaletindeki Camella Kızılderilileri arasında oldukça yaygındır."

Demirin Türk kültür tarihindeki yerinden yazımızda bahsetmiştik. Demir Türk'ün inanç sistemi içinde bütünleştirici bir unsurdur. Ergenekon destanının ana temasını oluşturan "demirin eritilmesi ve kutsallığı" motifleri Amerika'daki Kızılderililer arasında da yaygındır. Onlar da demire hürmet ederek özellikle yılbaşı kutlamalarında mutlaka demir uçlu silahlar itina ile taşırlar. A. Arslan araştırmasında bu konuyu şöyle anlatıyor: "Türk kültür tarihinde ve önemli mevsimlik merasimlerde mühim bir yer tutan "demir"e Kuzey Amerika kıızılderili kabileleri arasında da büyük önem verilmekte ve bazı kimselerin demirden yapılmış mukaddes sayılan "silah"lara dokunması

katiyen yasaklanmıştır. Amerika Kızılderili kabilelerinden Algonquian Kızılderili kabilesinde, hamile kadının demir ve çelikten yapılmış silahlara dokunması yasaktır. Öldürücü gücü kaybolur ve düşmana tesir etmez korkusu ile özellikle hamile kadınların ve yetkili olmayan şahısların kabilenin saaşçılarının silahlarına dokunması yasaktır. Yaygın olan söylentilerin tam aksine, bu kadar tabu ve yasaklamaya rağmen, Kızılderili kabilelerinden hiç birisi, ne şekilde olursa olsun diktikleri toteme tapınmazlar.

Amerika'da Alaska'nın Güneyinde yaşayan Yakutat ve Tlingit Kızılderilileri arasında "demir"e Sibiryalı Türkleri'nin verdiği değere eş bir hürmetle yaklaşılmaktadır. "Yakutat ve Tlingit Kızılderilileri de diğer Kızılderililer gibi çelikten yapılmış bıçak ve savaş baltaları veya sivri uçlu silahlar yapmak için kullandıkları demire büyük hürmet ve rağbet gösteriyorlar."

Ahmet Ali Arslan'ın yapmış olduğu bu araştırma şu sonucu ortaya çıkarıyor: "Türk şamanizmi ile Amerikan yerli Kızılderili şamanizminin izlerine "Yeni Yılın Başı" merasimlerinde yoğun bir şekilde rastlanmaktadır. Aynı zamanda paralellikler mevcuttur. Mart ayında kutlanan yeni yıl merasimleri Orta Asya Türk şamanizmine paralel olarak Güney Amerika'da, Bolivya'da yaşamakta olan "Aravak" ve "Manası" Kızılderili kabilelerinin varlıkları tespit edilmiştir. Ayrıca Amerika'nın Mexico eyaletinde yaşayan "Arıkara" Kızılderili şamanı'nın ilkbaharda Türk şamanlarının yaptığı ayinlerin aynısını yaptığına dair kayıtlar mevcuttur. Bütün bu kalıntılar Orta Asya'dan Amerika'ya geçen şaman kültürünün dolayısıyla Türk kültürünün kalıntılarıdır.

Atatürk'lü Nevruz Bayramları

Türk halk takviminin önemli günlerinden biri, 21/22 Mart tarihlerine rastlayan Nevruz'dur. Nevruz, bütün Türk dünyasıyla birlikte Kürtler, İranlılar, Araplar, Afganlılar ve Tacikler tarafından da kutlanan bir bayramdır. Tabiatın canlanmaya başladığı, gece ile gündüzün eşitlendiği, güneşin koç burcuna girdiği Nevruz, Farsça kökenli bir kelime olup "yeni gün" demektir. Eski Türkler "yengi kün"demektedirler. İlkbaharda karın altından boyunlarını uzatan "Kardelen" çiçeklerine ve mor renkli bir bahar çiçeğine de Nevruz adı verilmiştir. Klasik Türk müziğimizde Nevruz adında bir de makam vardır.

Çin tarihleri Hun Türkleri'nin 21 Mart tarihinde kırlara çıkıp yanlarında getirdikleri yiyeceklerini yedikleri yazar. Bu gelenek, Hunlardan sonra Uygurlarda da görülmüştür. Orta Asya Türkleri, 21 Martı Ergenekon'dan çıkış bayramı olarak kutlamaktadırlar. 12 hayvanlı eski Türk takviminin ilk günü,yani yılbaşı 21 Mart Nevruz'dur. Kaşgarlı Mahmud'un

nl szlgnde ve Melikşah'ın düzenlediği Celali Takvimi'nde yılbaşı
Nevruz günüdür.

Nevruz, İran'da da ilkbaharın ilk günüdür. Fars mitolojisine göre,
Tanrı dünyayı, gneşı ve ilk insanları bu gün yaratmıştır. Zerdüşt inancına
göre, güneşin doğayı ısıttığı ilk gündür. Ayrıca, İran devletinin kurucusu
Cemşid'in Nevruz günü tahta oturduğuna inanılır.

Nevruz, Türklerden ve İranlılardan Araplara da geçip İslami inanç
motifleriyle zenginleşti. İslamiyet'le birlikte Allah'ın dünyayı, Hz.Adem'i
Nevruz günü yarattığına inanılmaya başlandı. Zamanla Hz.Nuh'un tufandan
sonra karaya ilk bastığı gün, Hz.Yusuf'un kuyudan, Hz.Yunus'un ise balığın
karnından kurtulduğu gün, Hz.Ademle

Sonraki Yazı »

« nceki Yazı